

**वि.बा.कुलकर्णी, न्यायिक सदस्य, महाराष्ट्र महसूल न्यायाधिकरण,
पुणे खंडपीठ, पुणे यांचे समोरील कामकाज**

Revision Application No.TNC/REV/212/2005/NS

- १) ~~हेमंत~~ श्रीपती गोडसे, रा.डोळेगांव, तालुका जिल्हा सातारा
 २) श्रीम.कृष्णाबाई श्रीपती गोडसे(मयत तर्फे वारस)
 अ) सौ.लिलावती भिमराव देसाई, रा.संगम माहुली, तालुका जिल्हा सातारा
 ब) सौ.बबई सुदाम केंजळे, रा.ढबेवाडी, तालुका जिल्हा सातारा
 क) सौ.विमल शंकर माने, रा.ढबेवाडी, तालुका जिल्हा सातारा

---अर्जदार

विरुद्ध

- १) नारायण अंतु गोडसे, रा.२६६, यादोगोपाळ पेठ, सातारा
 २) भगवंत श्रीपती गोडसे, रा.डोळेगांव, तालुका जिल्हा सातारा
 ३) सौ.भागिरथी लक्ष्मण सावंत, रा.लिंब, तालुका जिल्हा सातारा

---जाबदेणार

**मुंबई कुळ वहिवाट व शेतजमीन अधिनियम १९४८
चे कलम ७६ नुसार रिटिजन अर्ज.**

वाद मिळकतीचे वर्णन-

गांव व तालुका	सर्व्हे नंबर	गट नंबर	क्षेत्र हे.आर	आढावित केलेला आदेश क्रमांक व दिनांक
डोळेगांव सातारा	124/3	646	0.40	उपविभागीय अधिकारी, सातारा उपविभाग, सातारा यांनी त्यांचे समोरील टेनन्सी रिटिजन क्र.१/२००३ मध्ये पारित केलेला आदेश दि.२५/१०/२००५.

न्याय निर्णय

१. उपविभागीय अधिकारी तथा अपील न्यायाधिकरण सातारा उपविभाग सातारा यांनी त्यांचे समोरील टेनन्सी अपील क्र.१/२००३ मध्ये दि.२५/१०/२००५ रोजी दिलेल्या निर्णयाचे विरुद्ध वादी / जमीन मालक यांनी सदरची पुनर्निरिक्षण याचिका दाखल केलेली आहे.
२. विवादीत प्रकरण दिवाणी न्यायाधिश वरिष्ठ स्तर यांनी दिवाणी दावा क्र.२५२/१९८६ मध्ये निश्चित करून संदर्भीत केलेल्या मुद्यावर निष्कर्ष नोंदविण्या संबंधीचे आहे. त्यामुळे न्यायनिर्णयात या पुढील भागात पक्षकारांचा उल्लेख दिवाणी दावा क्र.२५२/१९८६ मधील संदर्भानुसार वादी व प्रतिवादी या अनुक्रमाने करण्यात आलेला आहे. विवादित विषयाची थोडक्यात पूर्व पिढीका खालीलप्रमाणे विषद करता येईल.
३. वाद मिळकत मौजे डोळेगांव, तालुका सातारा येथील जमीन गट नंबर ६४६, क्षेत्र ० हे.४० आर ही शेतजमीन मुळ श्रीपती गोडसे यांचे मालकीची होती. या मिळकतीचा सर्व्हे नंबर १२४/३ असा होता. या मिळकतीचे मुळ मालक श्रीपती गोडसे हे दि. १०/८/१९५७ रोजी मयत झाले सध्याचे वादी क्र. १ ते ३ हे त्यांचे वारस आहेत. वादीने प्रतिवादी यांचे विरुद्ध वाद मिळकतीचे आपण मालक कब्जेदार व वहिवाटदार आहेत असे कथन करून दिवाणी न्यायालयास मालकी संबंधीचा जाहीर ठराव आणि निरंतर मनाईचा दावा दाखल केला. पर्यायी मागणी म्हणून वादीने वाद पत्रात यदा कदाचित प्रतिवादी वाद मिळकतीचे ताबे वहिवाटीस आढळल्यास वादीच्या हक्कात ताब्याचा हुकुम व्हावा अशी ही मागणी केली.

४. प्रतिवादी नारायण गोडसे यांनी प्रकरणात दिवाणी न्यायालयात हजर होवून निशाणी २८ वर लेखी कैफीयत सादर केली. प्रतिवादीने आपण स्वतः वाद मिळकतीत सन १९५४ सालापासून कुळ या नात्याने काबीज आहोत असे कथन केले. जमीन मालक श्रीपती गोडसे यांनी त्यांचे हयातीत त्यांनी मालकास निम्म्या हिस्स्याने माल दिल्याचे कथन केले आहे व जमीन मालकाचे मृत्युनंतर सध्याचे वादीने बटाईचा माल सातत्याने नेला आहे असे नमूद केले. पुढे जाता प्रतिवादीचे कथन असे आहे की सध्याचे वादी हे अज्ञान असल्याने कलम ३२ग प्रमाणे किंमत ठरली नाही. थोडक्यात वाद मिळकतीत कुळ या नात्याने कब्जे वहिवाट व मानिव खरेदीदाराचा हक्क नमूद करून प्रतिवादीने वादीचा दावा नामंजूर करावा व तसे वादी व प्रतिवादी यांचे दरम्यान असलेला कुळ वहिवाटीचा मुद्दा कायद्याचे कलम ८५अ अन्वये न्यायाधिकरणाकडे संदर्भीत करण्यात यावा अशी विनंती केली.

५. तिसरे सहदिवाणी न्यायाधिश कनिष्ठ स्तर यांनी प्रकरणात मुद्दे निश्चित करून मुद्दा क्रमांक २ तालुका न्यायाधिकरणाकडे निष्कर्ष मागविणेकामी संदर्भीत केला. संदर्भीत करण्यात आलेला मुद्दा खालीलप्रमाणे आहे जो इंग्रजी भाषेत जसाचे तसा उद्रक्त केला आहे.

Dose defendant trur that his father tenant in the year 1954 onward and thereafter defendant is in possession of the suit land as tenant.

६. दिवाणी न्यायालयाने संदर्भीत केलेल्या मुद्द्याची चौकशी तालुका न्यायाधिकरणासमोर प्रकरण क्र. TNC/Ref/1/92 अन्वये सुरू झाली. विवादाच्या पहिल्या फेरीतप्रकरण मा.उच्च न्यायालयापर्यंत पोहोचले. मा.उच्च न्यायालयासमोर याचिका क्र.४३९२/२००१ याचा निकाल दि. १७/६/२००३ रोजी झाला ज्या व्दारे मा.उच्च न्यायालयाने प्रकरण अपील न्यायाधिकरण सातारा यांचेकडे फेरचौकशीसाठी वर्ग केले. प्रकरण फेरचौकशीसाठी प्राप्त झाल्यानंतर अपिल न्यायाधिकरणाने प्रकरणास नवीन फाईल क्रमांक १/२००३ असा दिला व त्यास विवादीत मुद्द्यांचा निष्कर्ष होकारार्थी नोंदवून दि. २५/१०/२००५ रोजी न्यायनिर्णय दिला. त्या न्यायनिर्णयाने व्यथित होवून जमीन मालक / वादी यांनी ही पुर्निरिक्षण याचिका याचिकेतील नमूद मुद्द्यांवर आवाहनित केली आहे.

६. उभय न्यायाधिकरणाकडून अभिलेख प्राप्त झाल्यानंतर याचिका कर्तेच्याचे विधिज्ञ श्री.दिलीप जगदाळे व जाबदेणार / कुळ यांचे विधिज्ञ श्री.के.व्ही.पाटील यांचा युक्तीवाद एकला. तसेच उभय विधिज्ञ यांनी सादर केलेल्या लेखी युक्तीवादाचे अवलोकन केले. अभिलेखीत झालेले कथन प्रतिकथन तोंडी तथा कागदोपत्री पुरावा व युक्तीवाद विचारात घेता माझे विचारार्थ या प्रकरणात खालील मुद्दे निश्चित होतात. निश्चित होणारे मुद्दे व त्यावरील माझे सकारण निष्कर्ष मी खालीलप्रमाणे नोंदवितो.

७. निष्कर्ष-

- मुद्दा**
- १) संदर्भात करण्यात आलेल्या मुद्द्यानंसातर जाबदेणार यांनी सन १९५४ -- नकारार्थी उत्तर
सालापासून वाद मिळकतीत कायदेशिर कुळ वहिवाट सिध्द केली आहे व त्या
अनुषंगाने उभय न्यायाधिकरणाने नोंदविलेले एकसारखे निष्कर्ष कायदेशिर योग्य
व बरोबर आहेत काय ?
- २) नसतील तर पुनर्निरीक्षणाच्या मर्यादेत राहून सदरच्या निष्कर्षात या -- होय, अंतिम
न्यायाधिकरणाकडून हस्तक्षेप करणे आवश्यक आहे काय ? असेल तर कसे ? आदेशाप्रमाणे

८. मुद्दा क्रमांक-१ व २

वाद मिळकतीचे संदर्भात दिवाणी न्यायालयाने संदर्भात केलेला कळीचा मुद्दा कायद्यानुसार प्रस्तापेत न्यायाधिकरणाकडून निर्णयीत होण्यासाठी वर्ग केला आहे. तो वरील परिच्छेदात अधोरेखीत केलेला आहे. त्यामुळे संदर्भात केलेल्या मुद्द्यास वाद मिळकती संबंधीचे कुळ हक्क प्रतिवादी सन १९५४ पासून पुढे कथन करीत आहेत ते सिध्द होतात काय ? हे पहाणे महत्वाचे ठरते. लेखी कैफियेतेतील परिच्छेद क्रमांक-२ मध्ये प्रतिवादी यांनी सन १९५४ सालापासून वाद मिळकत प्रतिवादी यांचे वडिल अंतू यांचेकडे निम्म्या वाट्याने वृद्धिवाटीस आहे असे नमूद आहे. प्रकरणात दाखल झालेला पुरावा आणि लेखी कैफियेतील नमूद केलेली तक्रार ही बाब अधोरेखीत करते की विवादीत कुळ संबंध हे तोंडी बोलीवर असून त्या संबंधी लेखी कुळावर करार झालेला नाही ही बाब प्रतिवादी यांना मान्य आहे. त्या अनुषंगाने सर्व प्रथम नोंद करावी वाटते ती बाब म्हणजे फेरफार क्र.१०१४ त्या नोंदी आधारे ही बाब स्पष्ट होते की वाद मिळकत पूर्वी गहाण ठेवलेली होती आणि जी लवाद निर्णय दिनांक २१/१/१९४९ अन्वये गहाण मुक्त करण्यात आली. तदनंतर सन १९४९ पासून पुढे अभिलेखीत ७/१२ चे उतारे पाहिले असता असे दिसून येते की सन १९५०-५१ ते १९५६-५७ वाद मिळकत मालक स्वतः रित क्र.१ अन्वये वहिती करीत होते. म्हणजेच प्रतिवादी यांचा कुळ हक्क सन १९५४ पासून फेरफार क्र. १२८८ मंजूर होईपर्यंत म्हणजे १३/३/१९५८ पर्यंत अभिलेखीत झालेला नव्हत. थोडक्यात महसूली अभिलेखात प्रतिवादी वाद मिळकती सन १९५४ सालापासून कुळ म्हणून वहिती करत होते या कथनास पुष्टी देणारा कोणताही कागदोपत्री पुरावा दिसून येत नाही.

९. वरील निष्कर्षास अनुसरून तदनंतरचा अभिलेख म्हणजे फेरफार क्र.१२८८ ही नोंद दि.१३/३/१९५८ रोजी घेण्यात आली. म्हणजेच दि.१३/३/१९५८ पूर्वी कुळ हक्क असण्याचे कारणच नाही. आता फेरफार क्र.१२८८ ची नोंद काळजीपूर्वक वाचली असता असे दिसून येते की ही नोंद दि.१३/३/१९५८ रोजी घेण्यात आली व दि.१९/५/१९५९ रोजी मंजूर करण्यात आली. म्हणजेच नोंद घेणे व मंजूरी या दोन्ही गोष्टी कृषव दिन म्हणजे दि.१/४/१९५७ नंतरच्या आहेत. परंतु नोंदीत वाद जमिनीत सन १९५७-५८ म्हणून साधे कुळ म्हणून नोंद आहे. कृषि वर्ष १ एप्रिल ते ३१ मार्च असे आहे. दि.१/४/१९५७ रोजी ताबा सांगणाऱ्या कुळाने जमिनीची वहिती सन १९५६-५७ या वर्षी करणे आवश्यक आहे, म्हणजेच ज्या कुळाची वहिती सन १९५६-५७ या कृषि वर्षात नोंद आहे त्यांनाच दि.१/४/१९५७ रोजीचे मानिव कुळ ही संज्ञा लागू होईल या प्रकरणात

विवादीत नोंद ही सन १९५९ साली मंजूर झाली. तरी देखील वहितीच्या रकान्यात त्याचा परिणाम सन १९५७-५८ पासून दाखवितो हे अभिप्रेत नाही किंबहुना कायद्याला धरून नाही. नोंद सन १९५९ साली मंजूर झाली तर वहितीच्या रकान्यात त्याचा परिणाम त्या किंवा त्यानंतरच्या वर्षी होईल मागच्या वर्षी नव्हे. थोडक्यात सन १९५७-५८ च्या वहितीच्या रकान्यातील प्रतिवादीच्या वडिलांच्या नावाची नोंद ही देखील पोक्ळीस असल्याचे दिसून येते. तिला फेर फार क्र. १२८८ चा आधार घेता येणार नाही. म्हणजे प्रतिवादी सन १९५४-५५ ते १९५७-५८ पर्यंत त्याची वहिती वाद मिळकतीस होती हे सिध्द करू शकलेले नाहीत.

१०. महत्वाची बाब अशी आहे की या प्रकरणात फेरफार क्र. १२८८ मध्ये सर्व्हे नंबर १८/१ आणि वाद मिळकत स.नं. १२४/३ या दोन्ही जमिनींचा उल्लेख आहे परंतु मिळकत स.नं. १८/१ चे संदर्भात जमीन मालक आणि प्रतिवादी यांचे दरम्यान अपिल न्यायाधिकरणपर्यंत स्वतंत्र प्रकरण क्र.३०/१९८२ अन्वये चालले. ज्यात मिळकत स.नं. १८/१ या संबंधी तालुका न्यायाधिकरणाने दि.२५/१०/१९६४ रोजी दिलेला निर्णय आव्हानित करण्यात आला होता. त्यातही स.नं.१८/१ या मिळकतीत कृषक दिनी म्हणजे दि.१/४/१९५७ नारायण गोडसे हे कुळ नव्हते हे सिध्द झाले आहे. एवढेच नव्हे तर त्या निर्णयानुसार फेरफार क्र.१५३५ नोंद घेण्यात येवून कुळाने ती जमीन मालकाला सोडली अशी नोंद दिसते. थोडक्यात फेरफार क्र. १२८८ अन्वये जर प्रतिवादी कुळ हक्क सांगत असेल आणि त्यात नमूद स.नं. १८/१ या जमिनी संबंधी न्यायाधिकाणासमोरील प्रकरणे कृषक दिनी कुळ या मुद्यावर प्रतिवादी यांचे विरुद्ध निकाल जावून ते अंतिम ठरले असतील तर ते याही प्रकरणात संदर्भ ठरू शकतात. या सर्व बाबींचा उल्लेख या ठिकाणी एवढ्या साठी नोंद क्र. १५३५ ही जरी वाद मिळकती संबंधी नसली तरी ज्या नोंदी आधारे प्रतिवादी कुळ हक्क सांगत आहेत त्या आधारे वाद मिळकती संबंधी कुळ हक्क सांगण्याचा त्यांचा हक्क प्रतिबंधीत होतो.

(in-short in view of order pass in tenancy appeal no.30/1982 in respect of S.No.18/1 which reached to its finality by certifying M.E. 1535 the defendants have been estopped by conduct raising the plea of the deemed tenancy in respect of suit property based on M.E. No.1288)

११. एवढेच नव्हे तर प्रतिवादी यांचेकडून तालुका न्यायाधिकाणाकडे चौकशी चालू असतांना जमीन मालकाने दि.४/१/१९७५ रोजी दिलेल्या नोटिशीची प्रत हजर केली आहे. प्रतिवादी तो दस्त नाकारत नाहीत किंबहुना स्वतःच दाखल करतात म्हणजेच वाद सुरु होण्यापूर्वी वादीने प्रतिवादी यांना वाद मिळकती संबंधी नोटिस पाठविली होती आणि ती प्रतिवादी यांना मिळाली होती हे सिध्द होते. जर त्या नोटिशीमधील सत्यता गृहीत मानली तर जमीन मालकांने नोटिसचे अगोदर ७-८ वर्षांपासून म्हणजे सन १९६७-६८ पासून प्रतिवादी यांचा दांडगाईने कब्जा आहे असा निष्कर्ष निघतो मानिव दिनी नव्हे किंबहुना लेखी कैफियतीमधील कथना नुसार सन १९५४-५५ पासून नाहीच नाही.

१२. अभिलेखाची तपासणी केली असता असे दिसून येते की वादीचे वडिल श्रीपती गोडसे हे दि.१०/८/१९५७ रोजी मयत झाले ही बाब प्रतिवादी यांनी नाकबुल केली आहे परंतु ती खोटी आहे हे सिद्ध केले नाही. उलट प्रतिवादी यांचे साक्षीदार नारायण गोडसे यांची साक्ष पान क्र. ६३ वर आहे त्यांनी ही बाब त्यांचे सरतपासात मान्य केली आहे. फेरफार क्र. १२२९ अन्वये दोन्ही जमीन मालक अज्ञान आहेत हे निश्चित होते आणि मृत्युची तारीख सुद्धा अधोरेखित होते. ही बाब अधोरेखित झाल्यामुळे फेरफार क्र. १२८८ मंजूर करित असतांना अज्ञान जमीन मालका संबंधीच्या नोटिसा हित संबंधीतांना दिल्या होत्या काय आणि ती नोटिस अज्ञान पालन कर्त्यास मिळाली होती काय ? आणि तसे होवून देखील अज्ञान पालन करती माता हिने मौन पाळले काय ही बाब सिद्ध होण्यासारखी होती परंतु तसा कोणताही कागदोपत्री पुरावा दिलेला नाही म्हणजेच विवादीत फेरफार क्र. १२८८ याची वैधताच पूर्णपणे संशयाने वलयांकित आहे.

१३. एवढेच नव्हे तर दिवाणी न्यायालयात प्रतिवादी नारायण गोडसे यांनी लेखी कैफियत दाखल करित असतांना वाद मिळकत, एकत्र कुटुंबाची कुळ वहिवाट आहे असे कोठेही नमूद केलेले नाही. तसेच लेखी कैफियत दाखल करणारे स्वतः नारायण गोडसे चौकशीच्या दरम्यान साक्षीदार म्हणून साक्षीच्या पिंजऱ्यात आले नाही तर त्यांचे वतीने त्यांचा चुलत भाऊ (सख्खा सहहिस्सेकरी नव्हे) मुखत्यार पत्र धारक म्हणून न्यायाधिकरणासमोर हजर झाले त्यांची साक्ष पान क्रमांक ७३ वर आहे. सर्व प्रथम ही बाब नमूद करावीशी वाटते की ज्या तथाकथीत मुखत्यारपत्रा आधारे साक्षीदार रामराव गोविंदराव गोडसे यांनी जबानी दिली त्यांनी मात्र लेखी कैफियतीच्या जबाबा व्यतिरिक्त अतिरिक्त कथन नमूद करून एकत्र कुटुंब सांगण्याचा प्रयत्न केला. वास्तविक मुखत्यारपत्र धारक हे जर सह कुळधारक नसतील किंवा एकाच कुटुंबातील नसतील तर तोंडी कुळ करारासंबंधी मुखत्यारपत्र धारकास इतंभूत माहिती असण्याचे कोणतेही संयुक्तीक व ठोस कारण ना मुखत्यारपत्रात नमूद आहे ना त्यांचे जबानीत अशा वेळी स्वतः प्रतिवादी यांनी न्यायाधिकरणासमोर साक्षीच्या पिंजऱ्यात येवून उलट तपासात उपलब्ध होणे आवश्यक होते पण तसे झालेले नाही. प्रतिवादी यांचे वतीने तपासण्यात आलेले साक्षीदार दत्तात्रय गोडसे हे वाद मिळकतीत प्रतिवादी यांचा केव्हा पासून कुळ म्हणून कब्जा आहे हे निश्चित सांगत नाहीत. तसेच साक्षीदार रामचंद्र कदम यांची देखील साक्ष या मुद्यावर मोघमच आहे. बंडोपंत जाधव यांची साक्ष वाद मिळकतीच्या वहिती संबंधी अनभिज्ञ आहे. थोडक्यात प्रतिवादीचे कथनानुसार वाद मिळकतीत त्यांचा वैध कब्जा सन १९५४ पासून सातत्यपूर्ण होता हे सांगणारा ठोस तोंडी पुरावा देखील अभिलेखित नाही.

१४. शेतजमीन मालक गांवी राहात नव्हता इतरत्र राहात होता या कारणावरून प्रतिवादी वाद जमीन कायदेशिररित्या कुळ म्हणून वहित करित होता असा अर्थ काढता येणार नाही तथाकथीत कुळाचा करार हा जर तोंडी असेल तर त्या संबंधी इतर ठोस कागदोपत्री पुरावे जसे की खंडपावत्या किंवा माल दिल्याच्या पावत्या किंवा जमीन मालकाची विवादीत फेरफार क्र. १२८८ ची वैधानिक संमती व त्या विरुद्ध मौन

याबाबी जर सिध्द झाल्या असत्या तर मानिव कुळ कलम ४ ची तरतूद प्रतिवादी यांना लागू होईल काय याचा विचार करता आला असता परंतु त्या संबंधी प्रतिवादी यांचेकडून कोणताही ठोस पुरवा देण्यात आलेला नाही. वाद मिळकतीत केवळ सातत्यपूर्ण कब्जा राहिला या कारणावरून कायदेशिर कुळ व जमीन मालक असे वैधानिक नातेसंबंध प्रस्थापित होत नाहीत.

१५. कायद्याने घालून दिलेला संकेत असा आहे की, मानिव कुळ आणि कराराने कुळ या दोन संज्ञा एकाच वेळी लागू होत नाहीत. भाडे पट्ट्याची संकल्पना मानिव कुळाला लागू होत नाही. तरी देखील जर कुळ हक्क सन १९५४ सालापासून कथन केले असतील तर मानिव कुळाचे हक्क प्रस्थापित होण्याकरीता दोन मुद्दे सिध्द होणे आवश्यक असते. (एक)कुळ ते कायदेशिररित्या वहिती करीत होता (दोन) कुळ हा कायद्याचे कलम ४ मध्ये ज्या व्यक्ती किंवा संज्ञा वगळल्या आहेत त्या व्यतिरिक्त आहेत. थोडक्यात कायदेशिर कुळ हक्क शाबित करणे याची सर्वस्वी जबाबदारी ही प्रतिवादी यांचेवर आहे परंतु फेरफार क्र. १२८८ वर विसंबून ही बाब सिध्द होत नाही. याचे पृष्ठार्थ मी मा.सर्वोच्च न्यायालयाने हणमंता विरूद्ध बाबासाहेब यांचे प्रकरणात AIR 1996 SC 223 वर उद्धृत केलेल्या पूर्व न्यायनिर्णयाचा आधार घेवू इच्छितो. त्यातील कायदेशिर तत्व इंग्रजी भाषेत खालीलप्रमाणे सारांशात नमूद करता येईल.

Since the claim of tenancy under oral agreement asserted which was but not conclusively accepted by landlord mere entry in column of cultivation is not sufficient to establish tenancy. Entries in the Revenue record cannot establish lawful possession when admittedly no notice was give to the landlord before making such entries. Other circumstance i.e. payment of land revenue etc. without acquiesce thereof by the landlord not helpful. Therefore even question of benefit of section 4 does not arise.

१६. मी या पूर्व न्यायनिर्णयाचे काळजीपूर्वक वाचन केले. याही प्रकरणात सन १९६८-६९ सालापासून कुळ हक्क विवादित होता व त्याही परिस्थितीत केवळ वहितीच्या नोंदीवरून वैध कुळ हक्क देता येणार नाही असे मा.सर्वोच्च न्यायालयाने नमूद केली आहे तशीच परिस्थित याही प्रकरणात आहे कारण प्रतिवादी यांच्या नोंदी सन १९५६-५७ पासून नाहीत तर सन १९५७-५८ सालापासून दिसत आहेत. किंबहुना सन १९५७-५८ ची नोंद देखील पोकळीस्त दिसते, कारण त्या कृषि वर्षात विवादीत फेरफार क्र.१२८८ मंजूरच झालेला नव्हता. तसेच त्याही प्रकरणात कृषक दिना नंतरचे कुळ हक्क विवादीत होतात. त्याही प्रकरणात ७/१२ च्या नोंदी विवादीत होत्या. थोडक्यात वस्तुनिष्ठ बाबीवर या प्रकरणातील घटना व संदर्भीत नमूद केलेल्या बाबी तंतोतंत जुळत आहे म्हणून तो न्यायनिर्णय या प्रकरणास तंतोतत लागू होत आहे जेणेकरून या प्रकरणात प्रतिवादी कथित सन १९५४ सालापासूनचे कुळ हक्क शाबीत करण्यास असमर्थ ठरले आहेत असे नमूद करता येईल.

१७. थोडक्यात वरील सर्व निष्कर्षावरून हे सिद्ध होते की संदर्भीत करण्यात आलेला कुळाचा मुद्दा विशेषतः त्याचा सन १९५४ सालापासून सुरु होणारा कालावधी प्रतिवादी सिद्ध करू शकलेले नाहीत. अशा परिस्थितीत उभय न्यायाधिकरणाने जरी एकसारखा निर्णय दिलेला असला तरी तो उपलब्ध कागदपत्री पुरावा वादी प्रतिवादी यांचे कथन, प्रतिकथन व सिद्ध झालेला सार्वजनिक महसूली अभिलेख यातील नोंदीकडे पूर्ण दुर्लक्ष करून दिलेला आहे. किंबहुना कागदोपत्री अभिलेखाचे निष्कर्ष आणि विवेचन वस्तुनिष्ठ केलेले नाही अशा परिस्थितीत या न्यायाधिकरणास केवळ कायद्याच्या मुद्यावरच नव्हे तर उपलब्ध कागदोपत्री पुराव्याचे देखील पुनर्विचार करून परामर्श घेता येतो. या मताचे पुष्ट्यर्थ मी खालील पूर्व न्यायनिर्णयाचा आधार घेत इच्छितो.

- (१) लक्ष्मण एडके विरुद्ध विश्वनाथ केमटे यांचे 2007 (1) All M.R. 36.
- (२) बलदेवजी विरुद्ध गुजरात राज्य AIR 1979 SC 1326.

या प्रकरणात नमूद केलेले कायदेशिर तत्व इंग्रजी भाषेत खालीलप्रमाणे नमूद करता येईल.

The provision of revision within the limits of 76 of the act are ever in form of section appeal as contemplated u/s 100 of C.P.C. same principle appealed for an application for revision before the revenue tribunal. That tribunal has jurisdiction to examine the findings of fact are based on no evidence or are found to be perverse in eve of law. A decision arrived at without deciding the proper issue of fact is and essence of decision contrary to the law.

१८. वरील पूर्व न्यायनिर्णयाचा आधार घेवून मी असे ठरवीतो की संदर्भीत करण्यात आलेल्या मुद्द्याचे उत्तर नोंदवित असतांना खालील उभय न्यायाधिकरणाने चुकीचे व वस्तुनिष्ठ परिस्थिती तसेच कायदेशिर तरतूदीचे विरुद्ध नोंदविलेले आहेत. त्यामुळे त्यात हस्तक्षेप करून ते रद्द ठरविणे आवश्यक आहे व तसे होत असतांना दिवाणी न्यायालयाने संदर्भीत केलेल्या मुद्द्याचे उत्तर नकारार्थी नोंदविणे आवश्यक ठरते. अशा प्रकारे अंतिम मत नोंदवून मी मुद्दा क्र. १ चे उत्तर नकारार्थी तरे मुद्दा क्रमांक २ चे उत्तर अंतिम आदेशाप्रमाणे देवून खालीलप्रमाणे आदेश करतो.

१९. युक्तीवादाचे दरम्यान उभय पक्षकारांच्या विधिज्ञ यांनी नमूद केले की दिवाणी दावा क्र. २५२/१९८६ हा दिवाणी न्यायालयाने निकाली काढलेला आहे परंतु त्याचा अपील क्र. R.C.A. No. 121/2014 सातारा जिल्हा न्यायालयात प्रलंबित आहे म्हणून या निर्णयाची प्रत ज्या ठिकाणी अपील प्रलंबित आहे त्या ठिकाणी पाठविणे आवश्यक वाटते.

आदेश

१) अर्जदाराचा पुनर्निरीक्षण अर्ज मंजूर करण्यात येत आहे.

- २) तहसिलदार तथा शेतजमीन न्यायाधिकरण, सातारा यांनी त्यांचेसमोर प्रकरण क्र.कोर्ट संदर्भ- १/१९९२ मध्ये पारित केलेला आदेश दि.१६/१/१९९३ आणि अपील न्यायाधिकरण तथा उपविभागीय अधिकारी, सातारा उपाविभाग, सातारा यांनी त्यांचे समोरील टेनन्सी अपील क्रमांक-१/२००३ मध्ये पारित केलेला आदेश दि.२५/१०/२००५ रोजी दिलेला न्यायनिर्णय हे दोन्ही रद्द ठरविण्यात येत आहेत.
- ३) तिसरे सहदिवाणी न्यायाधिश कनिष्ठ स्तर, सातारा यांनी संदर्भीत केलेला इंग्रजी भाषेतील मुद्दा व त्याचे या न्यायाधिकरणाने नोंदविलेले मत मी खालीलप्रमाणे इंग्रजी भाषेत नमूद करतो.

Issue

Dose defendant prove that his father was tenant in the year 1954 onwards and thereafter defendant is in possession of the suit land as tenant.

-- **Finding**
-- Negative

- ४) या आदेशाची प्रत कलम ८५ (२) ची पूर्तता म्हणून तिसरे सह दिवाणी न्यायाधिश कनिष्ठस्तर सातारा तसेच प्रधान जिल्हा न्यायाधिश सातारा यांना माहितीस्तव आणि पुढील कार्यवाहीस्तव पाठवा.
- ५) या आदेशाची समज सर्व संबंधितांना देण्यात यावी.
- ६) आदेशाची प्रत तहसिलदार, उपविभागीय अधिकारी यांना देण्यात यावी आणि कार्यालयाचे नस्तीस संग्रहीत ठेवण्यात यावी.

पुणे-४११ ००१
दिनांक २४/१२/२०१८

28/12/18
[वि.बा. कुलकर्णी]
न्यायिक सदस्य
महाराष्ट्र महसूल न्यायाधिकरण,
पुणे खंडपीठ, पुणे

- प्रत :- माहिती व उचित कार्यवाहीसाठी रवाना**
- १) प्रधान जिल्हा न्यायाधिश सातारा
 - २) तिसरे सह दिवाणी न्यायाधिश कनिष्ठस्तर सातारा
 - ३) उपविभागीय अधिकारी, सातारा उपविभाग, सातारा
 - ४) तहसिलदार, सातारा